

**ZÁBÓ ANDRÁS:
DADAY ANDRÁS (1889 –1973)¹**

Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai, Gazda István vezetésével, közreműködött: Szállási Árpád

Több mint százharminc humán és közel félszáz állatorvos-történeti dolgozat, egy fél évszázad magyar orvostörténelmét összefoglaló könyv megírása, több kiállítás rendezése, a világ első Állatorvostörténeti Múzeumának létrehozása, magántanári cím a Szegedi Egyetem Orvosi Fakultásán, a Kolozsvári Egyetem Orvostudományi Karán és az Állatorvosi Főiskolán. Ezekkel a számokkal mérhető deési Daday András munkássága.

A dési iskolaigazgató öt fiúgyermeké közül ő látta meg negyediknek a napvilágot Désen 1889. október 28-án. Elemi iskolai tanulmányait a dési református fiúiskolában végezte jeles eredménnyel. A középiskolát is szülővárosában kezdte az állami gimnáziumban és Kolozsváron fejezte be. A Református Kollégium bentlakó diákjaként olyan eredményesen vett részt az irodalmi önképzőkör munkájában, hogy több dolgozatát arany pénzzel jutalmazták, sőt szépprózai írásai megjelentek az Erdélyi Lapokban. 1914. augusztus 15-én, ötödéves egyetemista korában önkéntesként vonult be katonának. Mindvégig az orosz–lengyelországi harctereken szolgált, ahol 1915. március 14-én megsérült. Ugyanezen év július 10-én kapott diplomát a Kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem Orvostudományi Fakultásán. 1918. október 31-én szerelt le tartalékos tiszti rangban, s mint egy kérdőíven panaszolja:

„A mindig más-más csapattestekhez való sűrű vezénylésem miatt egyetlen kitüntetést sem kaptam annak dacára, hogy a háborúban összesen 4 évet 2 hónapot 17 napot töltöttem el tényleges katonai szolgálatban. Ebből egy hét híján két évet a harctereken, utóbbiból pedig három nap híján másfél évet az arcvonalban.”

Leszerelése után rövid ideig a Kolozsvári Egyetem belosztályán volt alkalmazva, onnan erószak útján a román hadseregbe sorozták. Elbocsátása után Besztercén működött, mint magánorvos, majd Budapestre repatriált, ahol a Szent Rókus Kórház Bőr- és Nemibeteg Osztályán működött csaknem négy évig.

1921. január 27-én a Szilágyi Dezső téri református templomban kötött házasságot a sérülése után, a besztercei katonakórházban megismert ápolónő lányával, Strinovich Évával, amely házasságból két leánygyermeké született. A Rókus Kórházat követően dolgozott a M. Kir. 3. sz. Honvéd és Közrendészeti Kórház Bőr- és Venereás Osztályán, a Ferencz József Kereskedelmi Kórház rendelőintézetében, a MÁV Betegségi Biztosító Intézet Bőrgyógyászati Osztályán, az OTI-ban (ezt az állást Győry Tibor biztosította neki, hatalmas egyetemtörténeti munkájának az összeállításában, feldolgozásában és a szükséges adatok gyűjtésében névtelenül végzett munkájáért) és a MABI Urológiai rendelésén.

A húszas évek elején a Rókus Kórház egyik tudományos ülésére készülve olvasta Győry Tibor orvostörténeti dolgozatát, a ‘Visszapillantás az orvostudomány múltjába és előrepillantás a jövőbe’ címűt. Talán ez volt az a cikk, amelyik elindította az orvostörténeti pályán. Az ifjúkori

---

¹ Forrás: Zábó András: 100 éve született Daday András. = Orvosi Hetilap, 1990. pp. 2098–2100.

„anyaggyűjtésről” 1971-ben a következőket mondta a reformátusok lapja hasábjain Bolyki Jánosnak:

„Történelmi érdeklődésemet apám családtörténeti kutatásai keltették fel, az élettan iránti vonzódásomat pedig a Mezőség tavainál szereztem, amikor a madarak életét figyelve nappal a nádasokat bújtuk diáktársaimmal, este pedig öreg halászok elbeszéléseit hallgattuk. Levelezést folytattam Herman Ottóval is. Egy kirándulás alkalmával keresztes viperákra bukkantunk. Ezt a kígyót ezen a vidéken alig ismerték. Az egyik vipera megharapta az öklömet. Ezt látva idősebb román iskolatársam azonnal elkapta a kezemet és ajkával rátapadva teljes erejével szívni kezdte a sebet. Negyed óra múlva csak egy kerek, lila színű elváltozás jelezte a marás helyét. Ettől kezdve érdeklődtem a népi gyógyászat és annak története iránt.

Végző indítást már orvos koromban nyertem, amikor a tejjinjekció okozta láz hatását vizsgáltam, s ezzel kapcsolatban akadtam egy orvostörténeti dolgozatra. Ennek elolvasása után megéreztem, hogy életem útja ki van jelölve. Felrajzoltak bennem a régi emlékek, tanáraink biztatásai, az írás mestersége, a múlt kutatása s ezeknek összhatására határoztam el, hogy orvostörténelemmel foglalkozom.

Először meg kellett ismernem mindazt, ami nyomtatásban eddig a múlt magyar orvosaival foglalkozott. Az olvasottakból név- és tárgymutatót készítettem. A nyomtatott művek elolvasása kb. egy fél évtizedet vett igénybe.

Közben rájöttem, hogy a magyar orvostörténelemnek két nagy ma is élő művelője van: Magyary-Kossa Gyula és Győry Tibor. Velük kellett felvennem a személyes kapcsolatot. Hozzájuk rajtam kívül gyakran ellátogatott az ifjabb orvostörténeti írók csaknem mindegyike: Herczeg Árpád, Bálint Nagy, Mayer Kolos Ferenc, Korbuly, Elekes György, Hints Elek, Zsakó István. De mi együtt sohasem gyűltünk össze, hogy megismerjük egymás terveit, szándékait. Mindkét nagy orvoselődünket gyakran kértem, hogy gyűjtse össze azokat, akik – Győry szerint – »egy szőlőben kapálunk«, létesítsenek orvostörténeti társaságot, amelyik az ő vezetésük mellett tervszerű munkát végezzen. Mindkettőjük időhiányra, vagy arra hivatkozott, hogy az a néhány érdeklődő ügyis felkeresi őket.”

Orvostörténeti dolgozatai tárgyak szerint nagyon változatos képet mutatnak. Írt régi magyar orvosokról, foglalkozott különböző ősi gyógymódokkal. Kedvenc orvostörténeti témái között szerepeltek a közegészség és járványügy témái. A 'Pest megyei első kolerajárvány története' megírásakor egyedül 5222 (!) ügyiratot nézett át. Egy szombati napon annyira belemerült a kutatásaiba, hogy a Pest Megyei Levéltár egyik fűtetlen helyiségében nem vette észre, hogy rázárták az ajtót. Erre csak akkor jött rá, amikor 24 óra múlva megéhezett és ki akart jutni a könyvtárból. Dörömbölését a könyvtáros kutyája hallotta meg és mérges ugatásával riasztotta a megyei hajdúkat, akik kiszabadították fogságából. Írásai tizenhárom folyóiratban, köztük az Orvosi Hetilapban, a Budapesti Orvosi Újságban, a Népegészségügyben, a Magyar Orvosban és az Állategészségügyben jelentek meg.

A húszas évek elején az akkori Állatorvosi Főiskolát a hazai és a nemzetközi orvostudományi kutatások külföld által irigyelt és csodált fellelegvárává Hutýra és a köré csoportosuló vezérkar tették. Ebbe a – főiskolát egyetemi szintre emelő – csoportba tartozott Magyary-Kossa és Győry, akiknek személyes példáját követve Daday András, a humán orvostörténész elkezdett állatorvostörténelemmel is foglalkozni. Sorozatosan jelentek meg állatorvostörténeti tárgyú dolgozatai állatorvosi szaklapokban. Találunk olyan évfolyamot, amelyben négy-öt cikke is megjelent s ezek mind eredeti levéltári kutatások eredményei voltak. Így hát nem csoda, hogy 1928. november 5-én a M. Kir. József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Mezőgazdasági és Állatorvosi Karának Dékáni Hivatala megbízta, hogy az 1928/29-es tanév első felétől kezdve adja elő az állatorvostan Győry Tibor utóadaként. 1936. november 4-én ugyanez a Kar „Az állatorvostan története, különös tekintettel hazai viszonyainkra” tárgykörből magántanárként képesítette. 1937-ben, az Állatorvosi Főiskola fennállásának 150. évfordulója tiszteletére, létrehozta a világ első Állatorvostörténeti Múzeumát, amelynek az idelátogató külföldi szakemberek is csodájára jártak.

1934. június 11-én a M. Kir. Ferencz József Tudományegyetem Orvostudományi Kara „Fejezetek a magyar orvostörténelemből, különös tekintettel közegészségügyünk kialakulására” című tárgykörből magántanárrá képesítette. 1937. június 18-án a tanári kar megbízta az Orvostörténeti Múzeum szervezési munkálataival. Egy fél év múlva jelenti, hogy „...annyi orvostörténeti tárgyat (kézirat és nyomtatványok) szereztem be, hogy most már elérkezett a szekrényekbe való elrendezés ideje”.

Tagja volt a Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak, a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek, amelyet Zágrábban a XI. internacionális kongresszuson képviselt. De értekezéseivel szerepelt a tallini, belgrádi, amszterdami, jeruzsálemi Orvostörténeti Kongresszusokon. 1928-ban egy a kuruzslás eszközeit, tárgyait és módjait bemutató kiállítást rendezett a Német Orvostörténeti Társaság évi rendes – először külföldön, Győry tiszteletére hazánkban – tartott kongresszusa alkalmából. 1937-ben a „Szociális és egészségvédelmi kiállítást” hívta életre. 1932-től az évenként induló tiszti-orvosi tanfolyamon előadássorozatot tart ‘Fejezetek a hygiene történetéből’ címmel. Négy évi szabadságát áldozta a pesti orvosi fakultás irattárának portalanítására, válogatására és rendezésére, hogy az, a fakultás történetének megírásakor már használható legyen. Az 1940-es esztendőre így emlékszik vissza:

„Amikor Erdély nagy részét ismét visszacsatolták Magyarországhoz, s a magyar egyetem ismét megnyitni készült kapuit Kolozsvárt, eddigi munkásságom nagy elismerésben részesült. A szegedi egyetem kérést intézett hozzám, hogy vállalnám-e az Orvostörténeti Tanszékot? Ismerve Erdély nemzetiségi viszonyait s a nemzetközi helyzetet, sejtettem, hogy a javunkra történt változás csak rövid életű lehet, s ezért fájó szívvel bár, de nem vállaltam az igen megtisztelő megbízatást. Ezzel az elhatározással messze kitolódott a magyar orvostörténeti tanszék létesítésének időpontja. Szülőföldemhez, Erdélyhez való ragaszkodásomat megmutattam, amikor 1942-ben ott is kértem habilitálásomat.”

Ezzel szerezte meg tehát harmadik magántanári címét.

Mindezt a megtisztelő feladatot – orvostörténeti és állatorvostörténeti kutatásai és publikálásai mellett – a megélhetést biztosító orvosi hivatás gyakorlása által meghagyott szabadidejében vállalta. Azonban nem sokáig örülhetett sikereinek: Hutýra halála után (1934) az Állatorvosi Főiskolát beolvasztották a Műszaki Egyetembe, Győry Tibor ugyanebben az évben nyugállományba lépett (1934), Magyary-Kossa ugyancsak végleg visszavonult (1936) s velük az orvosi szemlélet és gondolkodásmód is háttérbe szorult az agrárközgazdasági szemlélet javára. Daday egyszer csak vadidegen környezetben, egyedül találta magát. A második világháború karrierjét teljesen derékba törte. Az Állatorvosi Múzeum épületét bombatalálat érte, s az őrizhetetlenné vált múzeum anyagát, ládába pakolva a Magyar Mezőgazdasági Múzeumba szállították. A tárgyak egy része ma is ott látható, más részük visszakerült az Állatorvosi Egyetemre. A kétezer oldalnyi terjedelemben megírt már csak kiadásra váró könyvének kézírata – ‘A magyarországi gyógyforrások és fürdők története’ – az ostrom martaléka lett. Ennek pótlására még csak gondolni sem lehetett. Szeme láttára hordták szét tüzelőnek az orvosi fakultás által rendszerezett irattárát. Előadásait megszüntették, azok helyét a marxizmus foglalta el. Nem tudta kiheverni azt a csapást, hogy élete munkája a háborúnál is kegyetlenebb emberi közönyösség áldozatává vált: állatorvos-történelemmel soha többé nem foglalkozott. Bár a MABI igazolja, hogy szakorvosi minőségben közszolgálatot teljesít, 1945 nyarán állásvesztésre ítélték és nyugdíj iránti kérelmét is elutasították. Állás és nyugdíj nélkül – mint osztályidegen – a pusztá megélhetésért kellett küzdenie: orvostörténelemmel hosszú évekig nem foglalkozott.

1951-ben kapott 62 éves korában körzeti orvosi állást és még húsz év múlva is dolgozott. Közel hetven évesen kért az MTA V. Osztálya Vezetőségétől „...kandidátusi dissertatio megvédéséhez, illetve benyújtásához engedélyt...”, amelyet a TMB aktív politikai tevékenység híján nem adott meg. Azonban 1958-ban, Wessprémi Emlékéremmel tüntették ki, mert annak a szűkkörű nemzedéknek volt a tagja, amelyik a magyar orvostörténelem művelését Győrytől és Magyary-Kossától tanulta és a háború utáni időkben, az ideológiáktól mentes történetírást átmentette, hogy megalakulhasson az Orvostörténeti Társaság, az MTA Orvostörténeti Bizottsága és beindulhatott az Orvostörténeti Közlemények. Ezek mindegyikében vezető tisztséget töltött be.

De nemcsak a tudományos életben vállalt feladatokat, hanem az 1930-as évektől a Budapest Szabadság téri Református gyülekezetben is. A templom építéséhez anyagi támogatását adta, és 1937-től haláláig volt a presbitérium tagja. 1961-től 1969-ig a gyülekezet főgondnoka, majd tiszteletbeli főgondnoka volt.

Túl a nyolcadik „X”-en, minden igyekezetével könyvének befejezésén fáradozott. Az eredetileg témák szerinti csoportosításban elkészült művet átdolgozta és – Weszprémi példáját követve – szigorúan időrendben tárgyalta, beleépítve a magyarországi gyógyfürdők történetével foglalkozó kutatásainak anyagát is.

Azonban, mint az Orvostörténeti Közleményekben megjelent memoárjában írja:

„Egy fél életen keresztül ámtgattam magam, hogy milyen sokat fogok dolgozni, ha majd nyugdíjba megyek. A nyugdíjazást megértem, de a több orvostörténeti dolgozást nem. Orvosi vonalon kell tovább dolgoznom a megélhetésért. Pedig még törleszteni valóim vannak. Össze kell gyűjtenem a Mezőgazdasági Múzeum részére a magyar állatgyógyászat fejlődését szemléltető anyagot, s adataimból meg szeretném írni Magyarország orvostörténetét 1740-től 1790-ig”.

Ezekkel azonban örökre adósunk maradt: 1973. június 20-án hunyt el. A Farkasréti temetőben levő sírjánál a Magyar Orvostörténeti Társaság búcsúztatta.